

JOSIP JEDVAJ, BEDNJANSKI GOVOR

Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb, 1956, str. 279-330.

Često je isticana činjenica, da je od triju dijalekata naših kajkavski najmanje istražen i najslabije poznat. V. Rožić dao je opširan opis prigorškoga govora (»Kajkavački dijalekat u Prigorju«, *Rad* 115, 116, 118), F. Fancev podravskoga (»Beiträge zur serbo-kroatischen Dialektologie«, *AslPh* 29), a V. Oblak nekoliko vrijednih napomena o međumurskom (»Nešto o međumurskom narječju«, *ZbNZO* I). Premda su ti opisi važni i savjesno izrađeni, ne smije se zaboraviti, da su oni objavljeni prije više od pola stoljeća. Ako ostavimo po strani površne i često nepouzidane Strohalove radove, sitnije bilješke i napomene pojedinaca, koji su o kajkavskom dijalektu pisali usput, ostaje jedino studija S. Ivšića (»Jezik Hrvata kajkavaca«, *LjJA* 48). Zahvaljujući toj dragocjenoj studiji, rezultatu mnogogodišnjega truda i ispitivanja na terenu, danas su nam poznati osnovni zakoni i bitna obilježja kajkavske akcentuacije. Međutim, ostale značajke i neriješena pitanja kajkavskoga dijalekata, a njih nema malo, čekaju još uvijek svoga obrađivača.

Nemamo potpunih opisa pojedinih govora Hrvata kajkavaca, koji bi bili izrađeni prema zahtjevima moderne lingvistike. A upravo su oni prijeko potrebni, jer će se samo na temelju takvih opisa moći dati cjelovita i potpuna slika ovoga dijalekata. Dobar dio kajkavskih govora poznat nam je, zasada, samo po štampanoj građi, koja nikada, ma kako vjerno bila zabilježena, ne može pružiti takav uvid u jezične osobitosti, kakav pruža živi govor. To se najbolje vidi po radovima onih učenjaka, koji su pokušali prema štampanoj građi i nepotpunim studijama dati cjelovit prikaz kajkavskoga dijalekata (A. M. Lukjanenko, *Kajkavskoje narečje*, Kijev, 1905) i stvoriti dalekosežne zaključke o njegovu podrijetlu (A. Belić, »Kajkavski dijalekat«, *NE* II). Kako naši dijalekti

naglo izumiru i sve više gube svoje arhaične karakteristike, nove su studije na tom području veoma važne.

Kako su Grdeničeve napomene o jeziku Zagoraca (»Zagorac na svom tlu«, *Glasnik Jugosl. prof. društva* XVII, svez. 11-12, 1022-1037) suviše kratke i općenite, a da bismo ih mogli smatrati značajutijim prilogom, moramo Jedvaju odati priznanje, da je objavio prvi opis jednoga zagorskoga govora, i to takvog, koji »ide u red svakako najinteresantnijih i najkomplikiranijih govora kajkavskoga narječja zbog svojih diftonga, zanimljivih glasovnih promjena, akcenta i nekih drugih osobina« (str. 282). Jedvajeva je radnja, prema tome, u neku ruku pionirski posao i ispunjava veliku prazninu. Ali ona je i više od toga: pobuda i poticaj na nova istraživanja.

Svoju je radnju Jedvaj razdijelio u nekoliko poglavlja. U uvodnom dijelu daje opće napomene o stanovništvu i naseljima bivše općine Bednja u kotaru Ivanec. Navodi nazive pojedinih sela, zaselaka i većih i manjih zemljišta, što će poslužiti kao koristan materijal za kajkavsku toponomastiku, pogotovu stoga, što su neki toponimi stari, zapisani u latinskoj povelji od 1584. g. Autor je popisao i prezimena današnjih Bednjančana i ispedio ih »s onim prezimenima na teritoriju bednjanskom, što se nalaze zapisana u *Kanonskim vizitacijama* od 1676. i 1677. g. i u *Conscriptio bonorum* F4 iz 1738. g. (281) te je konstatirao, da među njima nema većih razlika. Na temelju toga pisac zaključuje, da su Bednjančani većinom starosjedioci, a nova su prezimena mogla nastati prema nadimcima ili pripadaju došljacima. Takvo je zaključivanje umjesno, ali je šteta, što ta nova prezimena, kojih nema u popisu iz 17. stoljeća, nisu izdvojena. To bi moglo biti od velike koristi ne samo za onomastiku, već i za hi-

storijat pojedinih glasovnih promjena. Nakon uvoda Jedvaj prelazi na prikazivanje govornih osobina služeći se gotovo isključivo deskriptivnom metodom. Najprije daje napomene o fiziologiji i transkripciji nekih glasova, a zatim obrađuje vokale i konsonante pojedinačno. Iza toga slijedi pregled morfoloških osobina pojedinih vrsta riječi. Kod svih promjenljivih vrsta riječi dosta je pažnje i mjesta poklonjeno akcentu. Na kraju su bilješke iz sintakse i govorni ogledi (tri pripovijetke i dvije pjesme).

Svi dijelovi Jedvajeve radnje nisu podjednako iserpno obrađeni. Najviše netočnih tvrdnja i tumačenja ima u dijelu o glasovima, a najmanje sistema u akcentatskim kategorijama. Spomenut ću samo neke od tih propusta, za koje mi se čini da su značajniji.

Govoreći o fiziologiji glasova, Jedvaj je veoma škrt u svojim objašnjenjima. O izgovoru pojedinih vokala daje samo općenite napomene, ne upuštajući se u potanje opisivanje kako se oni artikuliraju. S obzirom na specifičnosti bednjanskog vokalizma, to je trebalo kazati. A čini se da su neka objašnjenja, po svoj prilici, i pogrešna.

Sumnjiva je Jedvajeva tvrdnja, da se kao štokavsko izgovara ono e, »koje u kratkim slogovima stoji mjesto staroslovenskoga ě, koje stoji na mjestu staroslov. poluvokala, a imade na sebi akcent i koje se nalazi u diftongu ie« (283). Znamo, da je izgovor takvog glasa e u kajkavskim govorima obično zatvoreniji od štokavskog, a kao zatvoreno e zabilježio ga je u Bednji i Ivšić: *prēdi, sējoli, šiejāmā, bičlā, nič, dielo, rjepu, jēmā* (o. c.

86). Jedvaj, dalje, tvrdi, da se kao otvoreno e izgovara »etimologičko e, zatim e, koje je zamjena za starosl. ě, koje dolazi na mjestu štokav. o, koje u er zamjenjuje štokav. vokalno r i e u dvoglasima ey, ye, i ei.« (283). On, prema tome, ne pravi razlike između spomenutih e-glasova različitog podrijetla, a prof. Ivšić razlikuje e, koje je postalo od etim. e i nazala ě, i bilježi ga znakom *ä* (vrlo otvoreno e): *šānīca, tāžāōkō*; e u diftongu ei označuje s *ē* (otvoreno e): *mēj, šāņējēna, a e, što stoji prema glasu o, znakom e: tāške, kesī* (ib.). Dakle, Jedvaj, tvrdi, da se jednako izgovara glas, za koji Ivšić ima tri različita znaka. Ne znam, da li je Jedvaju poznata Ivšićeva studija, u kojoj

je, pored ostalog, objavljen i kratak tekst s jezičnim osobinama bednjanskoga govora. Čudno bi bilo, da on ne poznaje najznačajniju studiju, koja je dosad o kajkavskom dijalektu objavljena, a još čudnije, da je ne spomene, ako se ne slaže s njom. Međutim, Jedvaj ni na jednom mjestu ne spominje Ivšićeve rasprave, iako se njihova mišljenja o izgovoru i u drugim pojedinostima ne poklapaju. Za ono a, koje stoji prema glasu e *ē* i etimol. e, Ivšić izrijeckom kaže da se izgovora »kao *ā* (prednje jasno a)«. Za to isto a Jedvaj ne kaže ništa posebno, te se može pomisliti, da je ono istovetno aa štokavskim a. Ivšić, isto tako, razlikuje izgovor glasa u u sredini i na početku riječi: *krūx*, ali *uērjā*, dok Jedvaj u oba slučaja bilježi taj glas istim znakom: *mýho* (286), *ýēbrōz* (obraz), *ýērēh* (orah), *ýēsō, ýētrēv* (286).

Jedvajeva pravila nisu uvijek dosta precizna, pa ga katkad vlastiti primjeri pobijaju. O refleksu glasa ě on kaže: »Tamo, gdje se starosl. ě razvilo u južnom štokavskom narječju u *ije* ili dugo *je*, stoji kod nas *ie*, a gdje se kod štokavaca nalazi kratko *je*, e ili i mjesto ě, tamo je kod nas e.« (288). Primjeri pokazuju, da ima slučajeva, kad stoji *ie* i prema štokavskom kratkom *je*: *svičēdek* (svjedok), str. 288; *pyndīelek* (ponedjeljak), 296; *mīesto* n. pl. (mjesta), 298; *čriēsno* (trešnja), *siēno* (sjena), 301. Ovamo ide i instr. sing. imenica kao *nevēsto* (nevjesta), *nedēljo* (nedjelja), *brēsko* (breskva), *pēno* (pjena), str. 301, t. j. svi slučajevi, u kojima imamo meta-tonijski akcentat.

Pisac ponekad krivo objašnjava refleks pojedinih vokala i stoga, što ne vodi računa o osobitostima drugih kajkavskih govora. »U bednjanskom govoru« — kaže on — »nema primarnoga vokala o. Mjesto njega stoji u dugim slogovima *ye*, a u kratkim otvoreno e ili (rjede) *y*« (285). Glas *y* (»prednjojezično zaobljeno i s naginjanjem na u«) stoji u bednjanskom govoru prema etim. u. Mjesto glasa o dolazi on u slijedećim riječima: *kýlike, týliki, kýjer — štyvōti, kypyvōti, smilyvōti* ... (286). U ovim primjerima zaista imamo u štok. dijalektu o, ali u kajk. je u svim spomenutim riječima u: *kuliko, tuliki, kufer*, a glagoli na *-ovati* pod utjecajem prezenta na *-ujem* postali su gla-

goli na *-uvati*. Na temelju ovoga valja i u riječi *pyndielek* pretpostaviti, za bednjanski govor, u osnovnom obliku glas *u*. Ovdje se, dakle, ne radi ni o kakvim izuzecima, kako bi se na temelju Jedva-jeve formulacije moglo zaključiti, već o potpuno pravilnim glasovnim promjenama.

Vokale je autor iznio dosta nepregledno, ponavljajući kod svakoga od njih iste ili slične primjedbe, umjesto da pokuša dati neka opća pravila. Bednjanski govor ide među one govore kajkavskog dijalekta, kod kojih na izgovor vokala utječu tri faktora: akcenat, dužina i intonacija. S obzirom na to, koliko su podložni promjenama, možemo ih podijeliti u tri grupe. U prvu grupu spadaju oni, koji se pretvaraju u diftonge u dugim slogovima bez obzira na intonaciju; to su zatvoreno *e*, koje je postalo od *ĕ* i od poluglasova, i ono *e*, koje stoji prema glasu *o*. U drugu grupu idu vokali, koji prelaze u diftong samo pod silaznim akcentom (˘) i neakcentovanom dužinom; ovamo spadaju refleksi glasova *a*, *i*, *u*, nazala *q* i vokalnog *l*. Treću grupu čine vokali *a* i *e* (otvoreno), koji su se razvili od nazala *ę* i etim. *e* i nikada ne prelaze u diftong. Iz ovoga bi se mogli izvoditi zanimljivi zaključci, ali se pisac zadovoljio time da iznese samo građu.

O konsonantima je Jedvaj također izrekao nekoliko čudnih sudova. On ne razlikuje uvijek primarne konsonantske skupove od sekundarnih, pa kaže: »Grupa *tj* prelazi u č: *svičēd* (svijeća), *prūča* (pruće), *mlōčen* (mlaćen), *smērču* ..., ali se govori i *prūtja* i *smértju*, *rokítja* (rakiće), *lotjā* (vlaće)« (str. 293). Iz primjera se vidi, da sekundarni skup *tj* može prijeći u č ili ostati neizmijenjen, a prema formulaciji pravila izlazi, da između njega i primarnog skupa nema nikakve razlike. Govorci o skupovima *zdj* i *zgj*, autor daje u stvari samo primjere za sekundarno *zdj*, *zgj* – *gryēzdja*, *ryēža* (zbirna im. od rozga), a za oblike *dēž*,

mežouni (292), gdje se radi o primarnim skupovima, kaže da u njima »nema kons. d« i stavlja ih zajedno s primjerima *pyelnē* (podne) i *nopriē* (naprijed). Slično se desilo i sa skupovima *p*, *b*, *m*, *v* + *j*. Tu pisac kaže, da *lj* običnije dolazi kod glagola, a samo *j* (bez epent. *l*) kod imenica i pridjeva. Na istom mjestu tvrdi, da mladi ljudi izgovaraju epent. *l*, a

stari ga ne izgovaraju. Iz primjera se ne može razabrati pravo stanje, jer su u svim kategorijama date dublete. Za sekundarnu se grupu *dj* kaže da prelazi u *đ*, ali su navedeni samo primjeri *lōdo* (lađa) i *redōk* (rodak), koji ne mogu vrijediti kao ilustracija za generalno pravilo, jer *đ* u tim riječima imaju i oni govori, kod kojih inače sek. skup *dj* ostaje bez promjene (str. 292–293). Na str. 294. Jedvaj tvrdi: »Sekundarni skup *stj* ostaje redovno nepromijenjen ...«, a na 302. str. čitamo primjer za instr. sing. *svīeklēšću*, na 299. str. oblik *lišča* i t. d.

U akcenatskim se pitanjima Jedvaj ne snalazi najbolje. On prelazi preko specifičnosti kajkavske akcentuacije, koje je sažeto i pregledno izložio Ivšić u već spominjanoj raspravi. To se osjeća i u općim napomenama o akcentu i u sistematizaciji u akcenatske kategorije kod pojedinih vrsta riječi. Ne poznavajući osnovne zakonitosti, po kojima se vlada kajkavski akcenat, pisac je svrstao različite kategorije riječi, koje idu u isti akcenatski tip, i obratno: u istu grupu stavio je ono, što ne ide zajedno.

Imenice muškoga roda podijelio je Jedvaj u pet skupina, uglavnom prema tome, da li one čuvaju nominativni akcenat kroz čitavu paradigmu ili ga u nekim padežima mijenjaju. Tako se desilo, da je u istu grupu svrstao imenice tipa *brāt¹* – *brāta*, lok. sing. *brātu*, lok. pl. *brāte*, instr. pl. *brātu* (s poznatom kajkavskom metatonijom, t. j. promjenom * u ˘ ispred dugih nastavaka) i one tipa *grād* – *grāda*, lok. sing. *grādu*, lok. pl. *grāde*, instr. pl. *grādi*, gdje imamo akcenatske promjene druge vrste. Imenice tipa *kōnj* – *kōnjā* i *gospodār* – *gospodārā* stavio je u istu grupu, što je dobro i ispravno, ali je od njih, bez opravdanja, odvojio imenice kao *stōlēc* – *stōlcā*, iako je među njima samo ta razlika, što ove posljednje imaju nepostojano *e*, a one prve ga nemaju. Za svrstavanje u akcenatske tipove to nema značenja, jer se spomenute imenice, s obzirom na akcenat, ponašaju posve jednako (296–293).

Do sličnih paradoksa dovela je Jedva-ja šablonska kategorizacija i kod ostalih imenica, kod pridjeva i glagola (tako je, na pr., u istu grupu stavio imenice *hrū* –

¹ Zbog lakšeg razumijevanja u ovom odlomku ne označujem posebno kvalitetu vokala.

ška - hrůške i gospā - gospē), ali ne ću navoditi pojedinaćno sve slućajeve; za ilustraciju autorove metode i kriterija dovoljan je i onaj primjer, koji sam gore iznio. Međutim, treba istaći, da je unatoć navedenim propustima, Jedvajeva akcenatska građa obilna i uglavnom pouzdana (sumnjivih primjera kao na pr. prez. *kypŷjam*, 285, nema mnogo) te moŷe posluŷiti kao osnova za detaljnu analizu. A to je, na kraju krajeva, ipak najvaŷnije.

Primjere, koji sluŷe kao ogledi za deklinaciju, pisac nije birao dovoljno paŷljivo, pa je ćesto davao ćitave paradigme za više imenica istoga tipa, a neke je tipove sasvim zanemario. Bilješke iz sintakse prilićno su oskudne. Budući da je Jedvaj rođen u Bednji i da opisuje svoj materinski govor, mogao je dati više napomena o sintaktićkim osobitostima. Njemu, koji dobro poznaje duh toga govora, to ne bi bilo tako teško kao nekom stranom ispitivaću. O sintaksi ŷivih kajkavskih govora znamo vrlo malo, a na terenu je baš građu iz sintakse najteŷe skupiti; stoga su upravo oni, koji opisuju svoj vlastiti govor, najpozvaniji da to ućine. Znatan je propust i to, ŷto je autor potpuno zanemario rjećnićko blago bednjanskoga govora. Iz primjera i govornih ogleda mogu se, doduše, uoćiti i neke leksićke osobine, ali radnja bi bila

mного potpunija, da joj je dodan makar i skroman rjećnik specifićnih i znaćaj-nijih rijeći i izraza.

Jedvaj ne navodi naućnu literaturu, kojom se sluŷio. On se ni na jednom mjestu ne poziva na tuđa mišljenja. Prema nekim bi se njegovim sudovima moglo pomisliti, da on tu naućnu literaturu nije najbolje proućio, jer mu nisu jasna pitanja, koja su u nauci već riješena. Da se više posluŷio rezultatima svojih pret-hodnika, koji su proućavali kajkavski di-jalekat, njegove bi tvrdnje bile pouzda-nije, njegov materijal preglednije iznesen i bolje obrađen, a ćitava bi radnja do-bila moderniji izgled. Ovakoo, ona nas po-malo podsjećaa na dijalektološke studije s kraja prošloga stoljeća.

Kad bismo nabrojili i više nedostataka u Jedvajevoj radnji, još uvijek ne bismo mogli osporiti ćinjenicu, da je ona vrije-dan prilog kajkavskoj dijalektologiji. Više zbog građe, koju je dao, nego zbog naćina kako je tu građu svrstao i protu-maćio, Jedvaj je zaduŷio našu nauku jed-nim znaćajnim prinosom. Napokon, ne treba zaboraviti, da je autor u uvodu oznaćio kao svoj zadatak »deskriptivno prikazati samo bednjanski govor, da bu-de koristi za detaljno izućavanje sjevero-zapadnih kajkavskih govora« (283). A u tome je, uglavnom, i uspio.

Zvonimir Junković

OSVRT NA »ASPEKTNA ZNAĆENJA« ĐURE GRUBORA

Буро Грубор, *Аспектна значења* I-II, Rad Jug. akad. 293 i 295, Zagreb, 1953.

Gruborova monografija znatan je pri-log uspješnom rješavanju jednoga od vrlo teških pitanja slavenske lingvistike. Zna-tan i uspio je to doprinos po ljubavi za jezik, po poznavanju problematike aspek-ta i po metodi rješavanja. Много je toga bilo i prije Gruborova djela rećeno, ali je sada u njegovu djelu ŷtošta potvrđeno, utvrđeno, dorećeno. Novo i najvrednije u njemu je svakako problem znaćenja aspekta, koji je razrađen temeljito i uvjerljivo. To je ućinjeno na autoru svoj-stven naćin. Postavljanje teze o znaćenju aspekta, primjeri, analiza njihova, definicije, - sve je to dovoljno jasno da ne dovodi do nesporazuma i ne treba ni-

kakve dopune. Ali u pojedinim pitanjima, osim osnovnoga, trebat će da se ponešto dopuni, raspravi, ŷto bi vjerojatno bio ućinio i sam autor, da je dulje poŷivio.

Ponajprije o pojmu aspekta. Rijeć »aspekt« je od latinske rijeći *aspectus* (franc. *aspect*, tal. *aspetto*), ruski *суд*, odakle je imaju drugi Slaveni, osim polj-skoga, koji ima naziv *postać*. Znaći: gle-danje, gledište, taćka gledanja, pa bi za taj pojam bio taćniji naziv »gledanje« ili »gledište«, nego ŷto je »vid«. Posljednja definicija aspekta data je na str. 197. (Rad, knj. 195), gdje je rećeno: »Agrel je dobro ućinio da je odijelio aspekt od akćionsarta, ali mu pojma nije dobro od-